

Wprowadzenie

Społeczne, ekonomiczne i przyrodnicze aspekty funkcjonowania oraz rozwoju miast we współczesnym świecie

Rozwój miast we współczesnym świecie zachodzi w niezwykle dynamicznych, często trudnych do przewidzenia warunkach. W obliczu procesów globalizacji gospodarki, postępującej urbanizacji, gwałtownych zmian dokonujących się w środowisku przyrodniczym, a także przemian demograficznych, społecznych i geopolitycznych, w miastach pojawiają się liczne problemy, wynikające między innymi z włączania miast w system globalnej gospodarki, nadmiernej koncentracji ludności (niewydolne systemy komunikacyjne, rosnąca przestępczość itp.), niewłaściwych rozwiązań w zakresie planowania przestrzennego (między innymi chaotyczna zabudowa, nieład przestrzenny, zagrożenie powodzią i pożarami) czy też degradacji środowiska przyrodniczego (pogarszanie dostępu mieszkańców do terenów zieleni, zmniejszenie bioróżnorodności, przerwanie ciągłości ekologicznej obszarów). Wobec tak wielu zmian i zagrożeń miasta stają przed szeregiem wyzwań, którym muszą sprostać, żeby zapewnić zrównoważony, stabilny rozwój, wysoką jakość życia mieszkańców oraz atrakcyjne warunki funkcjonowania dla inwestorów i podmiotów gospodarczych.

Szeroko ujęta problematyka funkcjonowania i rozwoju miast we współczesnym świecie, uwzględniająca uwarunkowania społeczne, ekonomiczne i przyrodnicze, zarówno w odniesieniu do aspektów teoretycznych, jak i praktycznych, jest przedmiotem zbioru kilkunastu prac zamieszczonych w niniejszym (38) tomie czasopisma „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, przygotowanym przez Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Tom otwiera artykuł autorstwa Wiesława Maika pt. „Problemy konceptualizacji współczesnego miasta”, w którym zaprezentowano dylematy związane z konceptualizacją współczesnego miasta, wynikające ze zmienności miasta jako obiektu badań oraz różnicowania dziedziny studiów miejskich. Jak zauważył autor, nowe oblicze miasta kształtuje kilka współdziałających tendencji: restrukturyzacja bazy ekonomicznej miasta, formowanie się globalnego systemu miast światowych, radykalna zmiana miejskich układów przestrzennych, przemiana struktury społecznej miasta, „rozlewanie” się miasta w sposób niekontrolowany oraz zmiana wizualnej postaci rzeczywistości miejskiej. Natomiast zmiany w dziedzi-

nie studiów miejskich warunkują trzy czynniki: potrzeba wypracowania nowych konceptualizacji i narzędzi analitycznych, krytyka i rewizja zastanej wiedzy oraz zmiany generacyjne w środowiskach badaczy.

W kolejnym artykule pt. „Od miasta socjalistycznego do nowoczesnego miasta XXI w.: krótka retrospekcja z perspektywy początku 2017 r.”, autorstwa Jerzego Paryska, zarysowana została droga rozwoju polskich miast od okresu powojennego do końca 2016 r. W rozważaniach tych wyróżniono trzy główne okresy: (1) do 1989 r., czyli czas kształtowania tzw. „miasta socjalistycznego”, (2) lata 1990–2000, które można nazwać okresem transformacji oraz (3) lata po roku 2000 jako okres rozwoju miasta XXI w. Tłem dla prowadzonych w pracy rozważań były uwarunkowania polityczne oraz procesy o charakterze globalnym.

Problematykę miejsca i roli miast w procesach globalizacji podjęła w swoim artykule pt. „Miasta w globalnej gospodarce” Magdalena Wdowicka. Autorka skoncentrowała się na identyfikacji miast pełniących kluczową rolę w globalnej gospodarce jako miejsc koncentracji sił globalnych – funkcji zarządczych i sterowania globalnym systemem ekonomicznym. Szczególną uwagę w opracowaniu zwróciła na przedstawienie koncepcji miast globalnych w różnych ujęciach prezentowanych w literaturze międzynarodowej i polskiej. Wskazała ponadto na te cechy i zasoby miast, które decydują o poziomie ich globalnego usieciowienia oraz zdolności do przyciągania i koncentracji funkcji koordynujących, zarządzających i sterujących globalną gospodarką.

Lidia Mierzejewska w tekście o charakterze teoretyczno-metodologicznym pt. „Motoryzacja w rozwoju zrównoważonym miasta” podjęła się określenia pozytywnych i negatywnych skutków rozwoju motoryzacji w miastach w kontekście realizacji celów zrównoważonego rozwoju. Autorka skutki te uporządkowała według czterech aspektów: ekonomicznego, społecznego, ekologicznego oraz przestrzennego, co umożliwiło ocenę tego, w której z wymienionych sfer dominują konsekwencje pozytywne, a w której negatywne. Z przeprowadzonej analizy wynika, że motoryzacja generuje pozytywne skutki przede wszystkim w sferach gospodarczej i społecznej, natomiast niekorzystne w sferach przyrodniczej i przestrzennej. Kluczowym wyzwaniem, jakie stoi przed władzami lokalnymi, jest zatem utrzymanie korzyści płynących z rozwoju motoryzacji przy jednoczesnym minimalizowaniu niekorzyści z niej wynikających w taki sposób, by uczynić rozwój miast bardziej zrównoważonym.

Problemem związanym z postępującą urbanizacją i dynamicznym rozwojem społeczno-gospodarczym miast jest nie tylko przeciążenie infrastruktury, ale także rosnąca przestępczość. W artykule „Rozmieszczenie przestępstw w miastach na prawach powiatu w Polsce” Natalia Sypion-Dutkowska przedstawiła analizę rozmieszczenia różnych rodzajów przestępstw (kryminalne, gospodarcze, drogowe, przeciwko życiu i zdrowiu oraz przeciwko mieniu). Autorka starała się wykazać także zależności pomiędzy rozmiarami i koncentracją przestępstw w miastach a ich wielkością i znaczeniem w sieci osadniczej kraju.

Kamila Sikorska-Podyma podjęła natomiast problematykę bezpieczeństwa pożarowego miast. W swoim opracowaniu pt. „Bezpieczeństwo pożarowe w kontekście rozmieszczenia jednostek Państwowej i Ochotniczej Straży Pożarnej na przy-

kładzie miasta Poznania” dokonała analizy bezpieczeństwa istniejącego systemu ochrony przeciwpożarowej w Poznaniu w odniesieniu do aktualnego rozmieszczenia remiz strażackich oraz zakładów zwiększonego ryzyka wystąpienia awarii. W artykule scharakteryzowano ponadto strukturę zdarzeń niebezpiecznych oraz przedstawiono zarys rozwoju przestrzenno-organizacyjnego i funkcjonowanie Państwowej Straży Pożarnej oraz Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Zwrócono także uwagę na rolę bezpieczeństwa pożarowego w procedurach planistycznych.

Z kolei bezpieczeństwem powodziowym mieszkańców miast zajęła się Ewa Lechowska w swoim artykule pt. „Zrównoważony rozwój (zagospodarowanie) obszarów zalewowych jako kluczowy element ochrony terenów zurbanizowanych”. Autorka zwróciła w nim uwagę na przyczyny wdrożenia zasad zrównoważonego rozwoju na obszarach zagrożonych powodzią oraz istotę samej koncepcji. Odniosła się ponadto do obecnego sposobu prowadzenia gospodarki przestrzennej na terenach zalewowych w polskich miastach i możliwości realizacji zasady zrównoważonego rozwoju na terenach zalewowych w Polsce, w tym wypracowania odpowiedniego podejścia do zintegrowanej ochrony przed powodzią.

Na jakość życia mieszkańców miast w bardzo dużym stopniu wpływa dostępność oraz jakość terenów zieleni. To zagadnienie jest przedmiotem badań autorów kilku kolejnych artykułów. Bogusz Modrzewski w tekście „Aspekt biofiliczny w kształtowaniu przestrzeni miast” przedstawił zarys praktyk powiązanych z teorią projektowania biofilicznego w kontekstach miejskich. Autor akcentuje wpływ kompozycji miejskich terenów zielonych na rozwój psychofizyczny mieszkańców miast poprzez stwarzanie okazji do codziennego, aktywnego kontaktu z naturą i podtrzymywania lokalnej bioróżnorodności oraz na wynikające z tego określone korzyści zdrowotne, ekonomiczne i społeczne. Z kolei zespół autorski w składzie: Sylwia Bródka, Andrzej Macias oraz Paweł Płaczek w opracowaniu pt. „Jednostki krajobrazowe miasta Poznania” skoncentrował się na rozpoznaniu oraz przeanalizowaniu struktury krajobrazu miasta Poznania z uwzględnieniem jej zróżnicowania w układzie jednostek krajobrazowych. Autorzy przeprowadzili identyfikację walorów przyrodniczych, kulturowych i fizjonomicznych wyznaczonych 19 typów jednostek krajobrazowych oraz opracowali zestaw wskaźników (metryk krajobrazowych) dotyczących struktury form pokrycia terenu, których zróżnicowanie i wzajemna konfiguracja ma decydujący wpływ na walory fizjonomiczne krajobrazu. Ten sam zespół autorski w kolejnym artykule pt. „Ocena jakości krajobrazu na obszarze miasta Poznania” przeprowadził badania nad społeczną oceną walorów jakościowych krajobrazu Poznania, przede wszystkim w warstwie fizjonomicznej. Oceniono znaczenie jakości krajobrazu (jego zasobów i walorów), harmonii oraz ładu przestrzennego dla warunków życia, zamieszkania i wypoczynku. Zwrócono jednocześnie uwagę na sposób postrzegania przez mieszkańców zmian zachodzących w krajobrazie. Łukasz Witczak natomiast w tekście pt. „Problemy pozyskiwania środków finansowych z Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014–2020 na przykładzie zadania «Rozwój systemu zieleni w Jarocinie»” podjął zagadnienie możliwości pozyskiwania przez władze lokalne środków finansowych na utrzymanie i rewaloryzację terenów zieleni w mieście. Autor

dokonał przeglądu wybranych kryteriów punktacji wniosków o dofinansowanie rozwoju systemu zieleni oraz wytypował najczęstsze trudności formalne w procedurze wnioskowania.

Tom zamyka opracowanie Jana Falkowskiego pt. „Ład i nieład przestrzenny w metodyce zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego (na przykładzie województwa kujawsko-pomorskiego)”, w którym autor przedstawił propozycję metodyki wyznaczania obszarów charakteryzujących się ładem i nieładem przestrzennym. Analizę ładu (i nieładu) przestrzennego przeprowadzono przy uwzględnieniu 13 cech diagnostycznych: geograficzno-przyrodniczych, archeologicznych, historycznych, kulturowych, osadniczych, społecznych, ekonomicznych, infrastrukturalnych, turystyczno-rekreacyjnych, architektoniczno-urbanistycznych, ochrony środowiska, warunków bezpieczeństwa oraz planowania i zagospodarowania przestrzennego. Autor wskazał przykłady wykorzystania zaproponowanej metodyki w województwie kujawsko-pomorskim, wyznaczając trzy kategorie jednostek i obszarów: (1) tzw. zintegrowanego ładu przestrzennego, zasługujących na zachowanie i racjonalne kształtowanie dla współczesnych i przyszłych pokoleń, ze względu na wyjątkowe znaczenie przyrodnicze, historyczno-kulturowe, osadnicze, architektoniczno-urbanizacyjne oraz bardzo korzystne czynniki społeczno-ekonomiczne, (2) ładu przestrzennego (wg stanu z okresu 2010–2015) oraz (3) nieładu przestrzennego (wg stanu z okresu 2010–2015).

Zapraszamy Państwa również do działu Nowości Wydawniczych, w którym prezentujemy najnowsze prace autorstwa pracowników naszego Instytutu, których tematyka bezpośrednio wiąże się z problematyką rozwoju regionalnego i polityki regionalnej.

Zestawione w niniejszym tomie opracowania stanowią interesujący przegląd kluczowych problemów badawczych oraz praktycznych odnoszących się do funkcjonowania i rozwoju miast we współczesnym świecie. Licząc na przychylny odbiór tych treści, już dzisiaj zapraszamy w imieniu społeczności naszego Instytutu na kolejne konferencje organizowane w ośrodku poznańskim:

- „Dobre praktyki – w urbanistyce i planowaniu przestrzennym” (29–30 listopada 2017 r.);
- „Nowe problemy badawcze geografii społeczno-ekonomicznej i gospodarki przestrzennej w epoce przemian cywilizacyjnych XXI w.” – konferencja dedykowana pamięci Profesora Zbyszko Chojnickiego, inspiratora i twórcy programu metodologicznego polskiej geografii (11–12 czerwca 2018 r.).

Mamy nadzieję, że włączycie się Państwo czynnie w tworzenie kolejnych numerów naszego czasopisma. Należy podkreślić, że znajduje się ono na liście B czasopism punktowanych Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego i w ostatniej ocenie parametrycznej (2015) prawie podwoiło swoje notowania, uzyskując 9 pkt. Zapraszamy i zachęcamy Państwa do nadsyłania propozycji publikacji, informacji na temat nowości wydawniczych, recenzji i głosów polemicznych dotyczących najnowszych wyników badań, a także streszczeń wyróżniających się prac magisterskich z zakresu problematyki rozwoju regionalnego i polityki regionalnej, które mogłyby stać się podstawą do przygotowania artykułów w numerze poświęconym debiutom naukowym. Należy podkreślić, że od ubiegłego roku każdy

czwarty numer w roku ma ukierunkowany charakter i jest dedykowany prezentacji wyników badań odnoszących się do Wielkopolski. Pamiętajmy, że tylko od naszej wspólnej aktywności zależy ostateczny kształt naszego czasopisma, którego kolejny numer trafił właśnie do Państwa.

Przypominamy, że wszystkie zasady dotyczące składania i recenzowania tekstów oraz numery archiwalne czasopisma dostępne są pod adresem rr.amu.edu.pl.

Lidia Mierzejewska i Magdalena Wdowicka – redaktorki tomu